

Ռաֆիկ Ավետիսյան

*ԵՊՀ Հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի գիտաշխատող,
Քաղաքական գիտությունների թեկնածու
Էլ. հասցե՝ ravetisyan94@gmail.com*

DOI: 10.53614/18294952-2023.2-48

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ ՆԱՏՕ-ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

Սույն հոդվածում քննարկվում են Վրաստանի արտաքին քաղաքականության մարտահրավերները, մասնավորապես՝ Ռուսաստան-Վրաստան հարաբերությունների զարգացման խնդիրները և ՆԱՏՕ-Վրաստան համագործակցության հեռանկարները: Վերջին տարիների աշխարհաքաղաքական փոփոխությունները սպառնալիքներ են ստեղծում Վրաստանի անվտանգության համար, որոնք Վրաստանը փորձում է հաղթահարել արտաքին քաղաքականության հավասարակշռման միջոցով: Հետազոտության նպատակը՝ ՆԱՏՕ-Ռուսաստան աշխարհաքաղաքական մրցակցության պայմաններում Վրաստանի արտաքին քաղաքականության հավասարակշռման գնահատումն է: Քննարկվում են Վրաստանի ներքաղաքական ձգնաժամի և արտաքին քաղաքականության փոխկապակցվածությունը, ռուս-վրացական հարաբերությունների զարգացման խնդիրները, ՆԱՏՕ-Վրաստան համագործակցության հեռանկարները: Հետազոտությունն իրականացվել է Արցախյան պատերազմի և ռուս-ուկրաինական պատերազմի հաշվառմամբ: Ըստ գնահատումների՝ վերջինիս հանգուցալուծմամբ և Արևելյան Եվրոպայում Ռուսաստան-Արևմուտք քաղաքական հարաբերությունների հետագա ընթացքով է պայմանավորված լինելու ռուս-վրացական հարաբերությունների և Վրաստանի եվրոատլանտյան ձգտումների ապագան:

Հիմնաբառեր. Ռուսաստան–Վրաստան հարաբերություններ, ՆԱՏՕ–Վրաստան համագործակցություն, արտաքին քաղաքականություն, ներքաղաքական ճգնաժամ, տարածաշրջանային անվտանգություն, ռուս–ուկրաինական պատերազմ:

Ներածություն

Վրաստանում «Վարդերի հեղափոխությունից» հետո առաջացած ներքաղաքական գործընթացները լուրջ ազդեցություն են ունեցել Վրաստանի արտաքին քաղաքականության առաջնահերթությունների փոփոխման հետ կապված: 2008 թ. ռուս–վրացական պատերազմի հետևանքով Վրաստանը որդեգրեց եվրոատլանտյան ինտեգրման ուղին և նվազագույնի հասցրեց Ռուսաստանի հետ համագործակցությունը, ինչը փոխվեց միայն 2012 թ. իշխանափոխության արդյունքով: Ռուսաստան–ՆԱՏՕ հարաբերությունների տարածաշրջանային լարումները նոր մարտահրավերներ առաջացրեցին Վրաստանի անվտանգության համար:

2020 թ. Արցախյան պատերազմից հետո ստեղծված աշխարհաքաղաքական իրողությունները փոփոխության ենթարկեցին ոչ միայն Հայաստանի և Ադրբեյջանի անվտանգային միջավայրը, այլև կանխորոշեցին տարածաշրջանի անվտանգային նոր ճարտարապետությունը, որը որոշակի ազդեցություն կունենա Վրաստանի անվտանգային համակարգի վրա: Հետպատերազմյան ժամանակաշրջանում ստեղծված իրողությունները Հարավային Կովկասում նշանակալի ամրապնդեցին Վրաստանի հիմնական հակառակորդ պետության՝ Ռուսաստանի ռազմական ներկայությունը: Վրաստանի համար Արցախյան պատերազմը կտրեց այն կարծրատիպը, թե Արևմուտքը չի թողնի, որ ուժի կիրառմամբ լուծվեն տարածաշրջանում առկա հակամարտությունները, չի հանդուրժի տարածաշրջանի է՛լ ավելի ռազմականացումը: Հարևան պետություններում սպառնալիքի աղբյուր չընկալվող, արևմտյան կողմնորոշում ունեցող և իր անվտանգային համակարգը արևմտյան մոդելով արդիականացնող Վրաստանը տարածաշրջանում Ռուսաստանի, Թուրքիայի, Իրանի դիրքերի ամրապնդման և ԵՄ–ի, ԱՄՆ–ի աշխարհաքաղաքական դիրքերի թուլացման համար նպաստավոր պայմանների ստեղծման պատճառով կանգնեց անվտանգային լուրջ խնդիրների առջև: Ռուս–ուկրաինական պատերազմը ևս նոր անվտանգային խնդիրներ առաջացրեց Վրաստանի արտաքին քաղաքականության ուղեգծում: Ռուսաստան–ՆԱՏՕ լարված հարաբերություններում Վրաստանը սկսեց նոր որակի հարաբերություններ կառուցել Ռուսաստանի և Արևմուտքի հետ: Այդ պայմաններում անհրաժեշտություն է առաջանում ուսումնասիրելու Վրաստանի արտաքին քաղաքականության հավասարակշռման խնդիրները, Ռուսաստան–Վրաստան և ՆԱՏՕ–Վրաստան հարաբերությունների զարգացման հեռանկարները:

Տեսական և մեթոդաբանական հիմքերը

Հետազոտության տեսական հիմքում ընկած են տարածաշրջանային անվտանգային հիմնախնդիրներին վերաբերող ռեալիզմի ուժերի հավասարակշ-

ռության և լիբերալիզմի տնտեսական փոխկախվածության տեսական հասկացությունները, որոնք թույլ են տալիս վերլուծելու Վրաստանի արտաքին քաղաքականության առաջնահերթությունները, ռուս-վրացական հարաբերությունների գարգացման խնդիրները, Վրաստան-ՆԱՏՕ համագործակցության հեռանկարները, ինչպես նաև ռուս-ուկրաինական պատերազմի հետևանքով առաջացած Վրաստանի անվտանգության հիմնախնդիրները: Այդ նպատակով օգտագործվել են տարբեր աշխատություններ, իրավական փաստաթղթեր, պաշտոնական հրապարակումներ և այլն:

Օգտագործվել են վերլուծության պատմականարագրական, համեմատական, դիալեկտիկական, արժեքաբանական, գործառնական-կիրառական, իրադարձությունների վերլուծության, վերլուծական-կանխատեսական մեթոդները:

Վրաստանի ներքաղաքական ճգնաժամի ազդեցությունը արտաքին քաղաքական ուղեգծի ձևավորման գործընթացի վրա

Վրաստանում մինչև 2003 թ. «Վարդերի հեղափոխությունը» հաստատվել էր որոշակի քաղաքական կայունություն, սակայն 2003 թ. նոյեմբերին քսանօրյա բողոքի ցույցերից հետո է. Շևարդնաձեն հրաժարական տվեց և ընտրությունների միջոցով ազատական գաղափարախոսություններով իշխանության հասավ «Ազգային շարժում-դեմոկրատներ» կոալիցիան: «Վարդերի հեղափոխությունը» գլխավորում էին Մ. Սահակաշվիլին, Ն. Բուրջանաձեն և Զ. Ժվանիան: Նախագահական ընտրություններում Մ. Սահակաշվիլին ընտրվեց նախագահ: Ն. Բուրջանաձեն հետագայում անցավ ընդդիմության շարքերը, իսկ Զ. Ժվանիան անհայտ հանգամանքներում մահացավ, իսկ որպես իշխող քաղաքական ուժ մնաց Մ. Սահակաշվիլու գլխավորած «Միացյալ ազգային շարժումը»:

2003 թ. «Վարդերի հեղափոխությունը» վճռական եղավ Վրաստանի արտաքին քաղաքականության ուղեգծի փոփոխման համար: 2003 թ. Սկսած, Վրաստանի իշխող քաղաքական ուժը վարում էր հակառուսական քաղաքականություն և փորձում էր սերտացնել հարաբերությունները ԱՄՆ-ի, ԵՄ-ի և ՆԱՏՕ-ի հետ: Ռուս-վրացական հարաբերությունների լարվածությունը հասավ իր գագաթնակետին 2008 թ. օգոստոսին տեղի ունեցած ռազմական բախումներից հետո: 5-օրյա պատերազմից հետո Ռուսաստանը ճանաչեց Հարավային Օսիայի և Աբխազիայի անկախությունը, որի հետևանքով նույնիսկ խզվեցին կողմերի միջև առկա դիվանագիտական հարաբերությունները: 2008 թ. ռուս-վրացական պատերազմից հետո սկիզբ դրվեց Ռուսաստանի հարավկովկասյան ազդեցության թուլացմանը, որն աստիճանաբար խթանեց տարածաշրջանում Արևմուտքի, Թուրքիայի, Ադրբեյջանի տնտեսական և քաղաքական ազդեցության մեծացմանը:

Վրաստանում հաջորդ իշխանափոխությունը եղավ 2012 թ. հոկտեմբերի 1-ին անցկացված խորհրդարանական ընտրություններում, երբ Բ. Իվանիշվիլիի գլխավորած ընդդիմադիր «Վրացական երազանք» կոալիցիան կա-

րողացավ հասնել հաջողության: Իշխող ուժը հայտարարեց Վրաստանի արտաքին քաղաքականության ուղեգծի որոշակի փոփոխության մասին՝ փորձելով հրաժարվել հակառուսականությունից և պահպանել Արևմուտքի հետ համագործակցությունը: 2012 թ. սկսած Վրաստանի ներքաղաքական գործընթացների ընդդիմություն-իշխանություն հարաբերություններում սկսեց առաջնային քննարկման առարկա դառնալ Ռուսաստանի և Արևմուտքի միջև ընտրություն կատարելու խնդիրները:

Վրաստանի ներքաղաքական ճգնաժամի խնդիրները հիմնականում պայմանավորված են սահմանադրության փոփոխություններով, քանի որ 2003 թ. սկսած իշխանությունները իրենց արտաքին քաղաքական նպատակների իրագործման համար փորձում էին պետությունում հաստատել իշխանությունը երաշխավորող սահմանադրական նորմեր: «Վարդերի հեղափոխությունից» հետո Վրաստանի սահմանադրությունը երկու անգամ ենթարկվել է փոփոխության: Եթե 2004 թ. փոփոխություններն առավելագույնս բավարարեցին նախագահի հավակնությունները, և նրան օրենսդրական նախաձեռնություններ իրականացնելու, խորհրդարանը լուծարելու, վարչապետ ու կառավարության անդամներ նշանակելու, նրանց պաշտոնից ազատելու անսահման իշխանություն տվեցին, ապա 2010 թ. փոփոխությունների համաձայն՝ ավելի մեծ իշխանություն տրվեց վարչապետին: Խորհրդարանը սկսեց գերակա դեր ստանձնել կառավարության ձևավորման գործում, և վրացական կառավարման ձևը բավականաչափ նմանվեց կառավարման խառը ձևին՝ փորձելով հասնել օրենսդիր, գործադիր և դատական ճյուղերի միջև հավասարակշռության:

2012 թ. ընտրություններից առաջ «Վրացական երազանքը» հայտարարել էր, որ իշխանության գալուց հետո նախաձեռնելու է սահմանադրական փոփոխություններ, որոնցով պետությունը կդառնա խորհրդարանական հանրապետություն: Սահմանադրության նոր տարբերակով նախատեսում էին նախագահական լիազորությունների կրճատում, կառավարության ու խորհրդարանի լիազորությունների մեծացում, ինչպես նաև դատական համակարգի բարեփոխումներ: 2017 թ. հոկտեմբերի 13-ին Վրաստանի խորհրդարանը երրորդ ընթերցմամբ ընդունեց նոր սահմանադրությունը: Խորհրդարանի 150 անդամներից 115-ը «Վրացական երազանք» կուսակցությունից էին և ևս երկու պատգամավոր, որոնք խորհրդարան էին մտել ոչ որպես «Վրացական երազանքի» անդամներ, բոլոր հարցերում աջակցում էին իշխող ուժին: Սահմանադրությունը փոփոխելու համար 113 պատգամավորի համաձայնությունն էր պետք, այդպիսով այդ խնդրի լուծումը իշխող կուսակցության համար դժվար չէր լինի:

2018 թ. նոյեմբերին Վրաստանում կայացած նախագահական ընտրություններից հետո հաղթանակ գրանցած Ս. Զուրաբիշվիլի երդմնակալությունից հետո ամբողջությամբ իրավական ուժ ստացավ Վրաստանի նոր սահմանադրությունը, որի համաձայն՝ կառավարման համակարգը կիսանախագահականից վերափոխվեց խորհրդարանականի: Նոր սահմանադրության համաձայն՝ Վրաստանի նախագահը մնում է պետության ղեկավարի պաշ-

տոնում, բայց ամբողջ իշխանությունը գործնականում կենտրոնացված է լինում Վրաստանի կառավարության ձեռքում, որին վերահսկում է խորհրդարանը: Վրաստանի նախագահը դառնում է նոմինալ գործիչ, որն այլևս չի ընտրվելու ժողովրդական ընտրությունների միջոցով, այլ նրան կընտրի 300 հոգանոց ընտրական կոլեգիան, որի կազմում ընդգրկված են լինելու խորհրդարանի 150 պատգամավոր և տեղական ինքնակառավարման մարմինների 150 ներկայացուցիչ: Նախորդ սահմանադրության համաձայն՝ նախագահի լիազորություններում մնացել են միայն վետոյի իրավունքը, քաղաքացիություն շնորհելու, պետական պարգևներ հանձնելու, զինվորական և դիվանագիտական կոչումներ շնորհելու, հանրաքվե նշանակելու իրավունքները: Մնացյալ բոլոր որոշումների համար անհրաժեշտ է վարչապետի համաձայնությունը: Ինչ վերաբերում է վարչապետի ինստիտուտին, ապա նրա լիազորություններն ընդլայնվել են, և արդեն վարչապետն է ստորագրում բոլոր կարևոր պայմանագրերն ու որոշումները:

2020 թ. անցկացված խորհրդարանական ընտրություններից հետո համամասնական կարգով 48% ձայն հավաքեց իշխող «Վրացական երազանքը», ստանալով 60 մանդատ, իսկ ընդդիմությունը՝ «Ուժը միասնության մեջ է» (Միացյալ ազգային շարժում, Վրաստանի Հանրապետական կուսակցություն, Պետություն ժողովրդի համար, Եվրոպական դեմոկրատներ, Առաջընթաց և ազատություն) դաշինքը հավաքեց 27%՝ ստանալով 36 մանդատ: Մեծամասնական ընտրակարգով իշխանությունը ստացավ ևս 13 մանդատ, իսկ մեծամասնական ընտրակարգի երկրորդ փուլում, որին ընդդիմությունը հրաժարվեց մասնակցել, իշխանությունը ստացավ ևս 17 մանդատ: 2020 թ. խորհրդարանական ընտրությունների անցողիկ 1% շեմը հաղթահարեցին ևս 7 ուժ, դրանք են՝ Ազատության շարժում-Եվրոպական Վրաստան, ԼԵԼՕ, Ռազմավարություն աղմաշենեբելի, Վրաստանի հայրենասերների դաշինք, Գիրչի, Քաղաքացիներ, Վրաստանի լեյբորիստական կուսակցություն (Election administration of Georgia, 2020):

Դասվելով երիտասարդ ժողովրդավարություն ունեցող պետությունների շարքին և փոփոխելով կառավարման համակարգը՝ Վրաստանը փորձում է դառնալ է՝ լ ավելի ժողովրդավարական և հենց դրան էին ուղղված սահմանադրական վերջին փոփոխությունները: Սակայն ոչ բոլոր դեպքերում է, որ սահմանադրական փոփոխությունները հանգեցնում են ժողովրդավարության մակարդակի բարձրացման: Վրաստանի կառավարման համակարգի փոփոխությունների վրա վճռորոշ ազդեցություն են թողել եվրոպական մոդելի պետություն դառնալու և ԵՄ-ին անդամակցելու ռազմավարական նպատակը, ըստ որի ենթադրվում է ժողովրդավարական կառավարմամբ զարգացած բազմակուսակցական համակարգ: Վրաստանը համարվում է թույլ ժողովրդավարություն ունեցող պետություն, և անկախ նախագահի ինստիտուտի առկայությունը կարող է չափազանց կարևոր դերակատարություն ունենալ, քանի որ միայն ուժեղ լիազորություններով օժտված նախագահն է ունակ հավասարակշռություն պահպանելու իշխանության ճյուղերի միջև: Միաժամանակ, նախագահին վետոյով օժտելը կարող է հանգեցնել

ներքաղաքական ճգնաժամի: Ռուս-ուկրաինական պատերազմի մեկնարկից ի վեր իշխող ուժը և նախագահը սկսել են արտաքին քաղաքական հարցերում սկզբունքային տարբեր դիրքորոշումներ արտահայտել, ինչը էականորեն ազդում է Վրաստանի քաղաքական անվտանգության վրա:

Ռուս-վրացական քաղաքական և տնտեսական հարաբերությունների զարգացման խնդիրները

Վրաստանի և Ռուսաստանի փոխհարաբերությունների քննարկումը միշտ էլ շատ արդիական է եղել, հատկապես 2008 թ. օգոստոսյան պատերազմից հետո: Ռուս-ուկրաինական պատերազմի մեկնարկից հետո այդ պետություններն անցնում են փոխհարաբերությունների զարգացման նոր փուլ: Վրաստանի իշխանությունները, հաշվի առնելով Ռուսաստանի կարևորությունը տարածաշրջանում, հատկապես առևտրաշրջանառության առումով, փորձում են նվազագույնը չվատացնել հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ: Ավելին, Ռուսաստանի նկատմամբ Արևմուտքի պատժամիջոցները, Վրաստանի համար տարանցիկ փոխադրումների իրականացման նոր հնարավորություններ են ստեղծում: Դրա ապացույցներից է այն, որ Ռուսաստանը և Վրաստանը սկսեցին վերականգնել միմյանց միջև օդային և ծովային փոխադրումները:

Ռուսաստանի արտաքին քաղաքական ուղեգծում Վրաստանի հետ համագործակցությունը սկսում է է՛լ ավելի կարևորվել: Ռուսաստանի հարավ-կովկասյան ռազմավարությունում տարածաշրջանային անվտանգության վերահսկումը առաջին հերթին կարևորվում է սեփական անվտանգության ապահովման տեսանկյունից, ուստի՝ Ռուսաստանին վրացական կողմի հետ լավ հարաբերությունները առաջին հերթին անհրաժեշտ են իր հարավային սահմանների անվտանգության ապահովման համար (Тренин, 2021, էջ 423): Վրաստանի համար Ռուսաստանի հետ փոխհարաբերությունների պահպանումը և զարգացումը հետապնդում է, նախևառաջ, տնտեսական շահեր, Ռուսաստանի հետ առևտրաշրջանառությունը նշանակալի ազդեցություն ունի Վրաստանի տնտեսության վրա: Բացի այդ, Վրաստանը հաշվի է առնում Ռուսաստանում բնակվող վրացիների գործոնը, որը մեծ ներուժ է համարվում երկու կողմերի փոխշահավետ հարաբերությունների զարգացման համար: Այնուամենայնիվ, 2012 թ. հոկտեմբերի 1-ին Վրաստանում իշխանության փոփոխմամբ որոշակի հույսեր արթնացան, որ ռուս-վրացական հարաբերությունները կվերականգնվեն, սակայն Վրաստանի նորընտիր իշխանությունները, որոշ չափով մեղմելով Ռուսաստանի նկատմամբ հռետորաբանությունը, պետության արտաքին քաղաքականության հիմնական ուղղությունը՝ արևմտյանը, թողեցին անփոփոխ. 2023 թ. դեկտեմբերին Վրաստանը ստացավ ԵՄ անդամակցության թեկնածուի կարգավիճակ:

Ի հակադրություն քաղաքական հակասությունների, ռուս-վրացական տնտեսական հարաբերություններն աննկատ զարգանում են, քանի որ օրեցօր մեծանում են երկկողմ առևտրաշրջանառության ծավալները: Ռուսաստանը

տանը Վրաստանի արտաքին առևտրային առաջատար գործընկերներից: Ռուսաստանի դաշնային մաքսային ծառայության տվյալներով՝ Ռուսաստանի և Վրաստանի միջև առևտրաշրջանառությունը 2018 թ. կազմել է 1,355 միլիարդ դոլար (2017 թ. համեմատ աճը՝ 25 տոկոս), այդ թվում՝ Ռուսաստանից արտահանումը՝ 957 միլիոն դոլար, ներմուծումը՝ 398 միլիոն դոլար (Торговля между Россией и Грузией в 2018г.): 2018 թ. Ռուսաստանից Վրաստան արտահանման կառուցվածքում գերակշռել են պարենային և գյուղատնտեսական ապրանքները, տարբեր տեսակի սարքավորումները և տրանսպորտային միջոցները, քիմիական արդյունաբերության արտադրանքը: Վրաստանից դեպի Ռուսաստան ներմուծման կառուցվածքում գերակշռում են պարենային, գյուղատնտեսական ապրանքները և մետաղական արտադրանքը: Ռուս-վրացական առևտրաշրջանառության ակտիվացում է նկատվում ռուս-ուկրաինական պատերազմի մեկնարկից հետո: Եթե 2021 թ. առաջին կիսամյակում Ռուսաստանից դեպի Վրաստան արտահանվել է մոտ 180 հազար տոննա նավթահումքային ռետորսներ, մոտ 20 հազար տոննա ցորեն և ալյուր, մոտ 50 հազար տոննա ածուխ, ապա այդ ցուցանիշը 2022 թ. առաջին կիսամյակում կազմել է համապատասխանաբար 500 հազար, 150 հազար, 80 հազար տոննա: Արդյունքում 2022 թ. ռուս-վրացական ապրանքաշրջանառությունն աճել է գրեթե 60%-ով (Официальный сайт Минэкономразвития России, 2023):

Վրաստանի ազգային-վիճակագրական ծառայության տվյալներով՝ 2022 թ. Վրաստանի և Ռուսաստանի միջև առևտրաշրջանառությունը 2021 թ. համեմատ աճել է 52,3 տոկոսով և կազմել մոտ 2,5 միլիարդ դոլար, մինչդեռ Վրաստանից դեպի Ռուսաստան արտահանումն աճել է գրեթե 7 տոկոսով: 2022 թ. Վրաստանից Ռուսաստան արտահանվել է ավելի քան 92 հազար տոննա հանքային և քաղցրահամ ջուր, ավելի քան 73 հազար տոննա գինի, 57,4 հազար տոննա համաձուլվածք, մոտ 12,3 հազար տոննա ակոհոլային տարբեր խմիչքներ և այլն: Վրաստանի համար Ռուսաստանը հացահատիկի և ալյուրի ամենամեծ մատակարարն է: 2022 թ. Ռուսաստանից դեպի Վրաստան ներմուծվել է 179,7 հազար տոննա ցորենի ալյուր, ինչպես նաև ավելի քան 174 հազար տոննա ցորեն և մեսլին (ցորենի և տարեկանի խառնուրդ): Վրաստանը Ռուսաստանից ներմուծել է նաև 657,4 հազար տոննա նավթ և նավթամթերք, 416,8 հազար տոննա բնական գազ, ինչպես նաև 114,4 հազար տոննա կոքսային վառելիքային (National Statistic Office of Georgia 2022, էջ 13-15):

Այնուամենայնիվ, ռուս-վրացական հարաբերություններում նոր լարվածության առաջացումը և արևմտյան պատժամիջոցներին Վրաստանի աջակցելը ձեռնտու չեն և՛ Ռուսաստանին, և՛ Վրաստանին, քանի որ երկուսն էլ հարաբերությունների որոշակի սրումից հետո միայն տուժում են, հատկապես՝ տնտեսական առումով: Ռուս-վրացական հարաբերությունները դեռևս հետևողական ֆիլիտային փուլում են և ռուս-ուկրաինական պատերազմի հետևանքով առաջացած առևտրաշրջանառության ակտիվացումը որոշակի հետևանքներ կարող է ունենալ հարաբերությունների հետագա զարգացման վրա:

Բայցևայնպես, հաշվի առնելով ռուս-վրացական հարաբերությունների զարգացման հեռանկարները, կարելի է նշել, որ դրանք տևական ժամանակ չեն հասնի մինչ 2008 թ. եղած լիարժեք համագործակցության մակարդակին: Հարաբերությունների զարգացում կարող է դրսևորվել միայն երկարաժամկետ հեռանկարում՝ պայմանավորված միջազգային և տարածաշրջանային քաղաքական գործընթացների զարգացմամբ:

Վրաստան-ՆԱՏՕ համագործակցության ծրագրերը և այդ դաշինքին անդամակցության հեռանկարները

Վրաստան-ՆԱՏՕ համագործակցության զարգացման գործում վճռական եղավ 2003 թ. «Վարդերի հեղափոխությամբ» պետության արտաքին քաղաքական ուղեգծի փոփոխումը: Վրաստանի արտաքին քաղաքականության մեջ եվրոատլանտյան ինտեգրման առաջնայնությունը հաստատվեց 2008 թ. ռուս-վրացական պատերազմից հետո, երբ պաշտոնական մակարդակով Վրաստանում հայտարարվեց արտաքին քաղաքական ուղեգծի փոփոխման անհրաժեշտության մասին: Այդ իրողությունների պայմանավորմամբ՝ Վրաստան-ՆԱՏՕ համագործակցությունը նոր մակարդակի բարձրացվեց, և ՆԱՏՕ-ն սկսեց Վրաստանի գինված ուժերի արդիականացման գործընթացում առաջնային դերակատարություն ունենալ: 2008 թ. օգոստոսյան ռուս-վրացական պատերազմից հետո Վրաստանը ՆԱՏՕ-ի հետ անցկացրել է ավելի քան 45 տարբեր զորավարժություններ: Պատերազմի ավարտից հետո իշխանությունները հետամուտ են եղել գինված ուժերը ՆԱՏՕ-ի չափանիշներին համապատասխանեցնելու:

2008 թ. ի վեր «ՆԱՏՕ-Վրաստան» հանձնաժողովը սկսեց զբաղվել կողմերի միջև քաղաքական երկխոսության հաստատմամբ, որը հիմք դրեց Վրաստանի ռազմական բարեփոխումներին ՆԱՏՕ-ի աջակցության քաղաքականությանը: Վերջնական անդամակցության նախապատրաստական աշխատանքները կատարվում են հաջորդական տարեկան ազգային ծրագրերի մշակմամբ և իրագործմամբ: 2010 թ. Վրաստանում ստեղծվել է ՆԱՏՕ-ի կապի գրասենյակ՝ պետության բարեփոխումների ջանքերին աջակցելու նպատակով: 2018 թ. հուլիսին ՆԱՏՕ-Վրաստան համագործակցության խորացման և անդամակցության առնչությամբ ընդունվել է հռչակագիր, իսկ 2020 թ. դեկտեմբերին ընդունվել է ՆԱՏՕ-Վրաստան համագործակցության բարեփոխումների իրագործման արդիականացված փաթեթը:

2011 թ. ի վեր երկու տարին մեկ անգամ անցկացվում են «Agile Spirit» («Արագաշարժ ոգի») զորավարժությունները՝ իբրև ԱՄՆ-ի և ՆԱՏՕ-ի հետ Վրաստանի համագործակցության կարևոր ծրագրերից մեկը: Ջորավարժությունների նպատակը Վրաստանի գինված ուժերի համապատասխանեցումն է ՆԱՏՕ-ի չափանիշներին, ինչպես նաև վրացի զինվորականների վերապատրաստումը՝ միջազգային խաղաղապահական առաքելություններին մասնակցելու համար (U.S. Army Europe and Africa, 2023): 2021 թ. անցկացված 10-րդ բազմազգ զորավարժություններին մասնակցում էին ՆԱՏՕ-ի 15 դաշ-

նակից և գործընկեր պետությունների 2500 զինծառայող: Վրաստանի պաշտպանության ուժերի և ԱՄՆ-ի բանակի Եվրոպայի և Աֆրիկայի հրամանատարության գլխավորությամբ զորավարություններն անցկացվեցին բրիգադի մակարդակով: Այն ընդգրկում էր սինուլյացված հրամանատարաշտաբային զորավարություն, գումարտակի մակարդակով համակցված զինատեսակների ուղիղ կրակի վարժանքներ:

2015 թ. սկսած Վրաստանը ՆԱՏՕ-ի հետ համատեղ իրագործում է «Noble Partner» («Բարձր մակարդակի գործընկեր») ծրագիրը: Առաջին զորավարությանը մասնակցում էին 400 վրացի և 200 ամերիկյան զինվորականներ: Այդ ժամանակվանից սկսած զորավարություններն անցկացվում են ամեն տարի կամ երկու տարին մեկ անգամ: 2018 թ. «Բարձր մակարդակի գործընկեր» զորավարությանը մասնակցել են 13 պետությունից ավելի քան 3000 զինծառայող, այդ թվում՝ ՀՀ ՋՈՒ-ից 4 սպա: Զորավարությունների անցկացման նպատակը՝ ռազմական համագործակցության, փոխգործունակության ուժեղացումն էր, մասնակից պետությունների ռազմական պատրաստվածության աստիճանի բարձրացումը (U.S. Army Europe and Africa, 2023): Նպատակներից մեկն էլ մասնակից պետությունների կարողության բարելավումն էր բազմազգ ռազմական գործողությունները համատեղ և ինտեգրված կերպով ծրագրելու և իրագործելու համար: Հիմնական նպատակներից էր նաև Վրաստանի զինված ուժերի կարողությունների բարձրացմանը նպաստելը: Զորավարությունները ներառում էին տարբեր գործողություններ՝ հրամանատարաշտաբային վարժանքներ, ուղիղ կրակի վարժանքներ, մարտավարական զորավարություններ և փոխգործության վարժանքներ: Այս ամենը հնարավորություն է տալիս սցենարային զորավարությունների միջոցով բարձրացնելու համատեղ ռազմական գործողությունների իրագործման արդյունավետությունը: Զորավարությունները, սովորաբար, անցկացվում են Վրաստանի Վազիանի ռազմաբազայում, որտեղ առկա են ուսումնական համապատասխան պայմաններ:

«Agile Spirit» և «Noble Partner» զորավարություններից բացի, Վրաստանում տեղի են ունեցել նաև «Գործընկերություն հանուն խաղաղության» զորավարությունները: Իմերեթի շրջանի Սաչխերի լեռնային ուսումնավարժական ավանում անցկացվում են լեռնագնացության դասընթացներ, որոնց, սովորաբար, մասնակցում են ոչ միայն Վրաստանի, այլև Հայաստանի, Ադրբեջանի, Ուկրաինայի, Հունգարիայի, Լիտվայի, Բելառուսի ՋՈՒ ներկայացուցիչ զինծառայողներ:

Վրաստանում բազմիցս քննարկվել է ռազմածովային նավատորմի ստեղծման գաղափարը, սակայն վրացական իշխանությունները մտադիր չեն ստեղծել այն, քանի որ ոչ միայն մեծ ծախսեր է պահանջվում, այլև դրանով կմեծանա Ռուսաստանի հետ աշխարհաքաղաքական բախման սպառնալիքը: Վրաստանում ծովային սահմանը վերահսկում է Վրաստանի ներքին գործերի նախարարությունը, բայց դա ավելի շուտ պարեկային վերահսկողություն է: Վերջին շրջանում ՆԱՏՕ-ի բարձրաստիճան պաշտոնյաները հայտարարություններ են անում Սև Ծովում ՆԱՏՕ-ի ներկայության ամրապնդ-

ման անհրաժեշտության մասին, բայց այդ հարցում դեռևս հստակ համաձայնություն ձեռք չի բերվել վրացական իշխանությունների հետ:

ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու չափանիշները և դաշինքին միանալու գործընթացը ուրվագծված են ՆԱՏՕ-ի հիմնարար փաստաթղթերում: Ամենակարևոր փաստաթղթերից մեկը, որ նախանշում է ՆԱՏՕ-ի բաց դռների քաղաքականությունը և անդամակցության չափանիշները՝ անդամակցության գործողությունների ծրագրի ուղեցույցն է (NATO, Membership Action Plan (MAP), 1999): Գործողությունների ծրագրի իրագործումը հայտ ներկայացրած պետությունների հնարավորություն է ընձեռում նախապատրաստվելու անդամակցությանը և կատարելու անհրաժեշտ բարեփոխումներ՝ դաշինքին հնարավոր անդամակցության համար: ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու մյուս, ներառյալ քաղաքական, անվտանգության և ժողովրդավարական չափանիշները, հաճախ նշվում են ՆԱՏՕ-ի տարբեր գազաթնաժողովների հռչակագրերում, կոմյունիկեներում և ՆԱՏՕ-ի անդամ պետությունների պաշտոնական հայտարարություններում: Ի վերջո, նույնիսկ համապատասխան բարեփոխումների դեպքում, ՆԱՏՕ-ի անդամ դառնալու պարտադիր պայման է այդ գործընթացի՝ բոլոր անդամ-պետությունների խորհրդարանների վավերացումը:

Զգտելով միանալ ՆԱՏՕ-ին, Վրաստանը, այնուամենայնիվ, կարող է կանգնել մի շարք դժվարությունների առջև, քանի որ ունի չլուծված տարածքային խնդիրներ, չսահմանազատված սահմաններ: Այս պայմաններում ՆԱՏՕ-ի անդամ պետությունները մոտ ապագայում չեն համաձայնի Վրաստանի անդամակցությանը: Հաշվի առնելով ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու ձգտումները՝ Վրաստանը հետզհետե փորձում է իր պաշտպանության ուժերի և ռազմաբազաների կազմակերպական մակարդակները մոտեցնել ՆԱՏՕ-ի գործող չափանիշներին: 2008 թ. ռուս-վրացական պատերազմից հետո առաջին քայլերից մեկը եղավ այն, որ Վրաստանը հրաժարվեց ռուսական «AK-74» ինքնաձիգներից և ձեռք բերեց ամերիկյան «M4»-երը: Այդ ժամանակից ի վեր, Վրաստանի ռազմատեխնիկական գնումները մեծամասամբ կատարվում են արևմտյան պետություններից:

2020 թ. Արցախյան պատերազմից անմիջապես հետո, Հարավային Կովկասում Ռուսաստանի ազդեցության մեծացմամբ՝ Վրաստանի քաղաքական շրջանակները էլ ավելի կարևորեցին Վրաստանում ամերիկյան ռազմական ուժերի տեղակայման հնարավորությունների և ՆԱՏՕ-ին Վրաստանի ինտեգրման հեռանկարների հարցերին: Վրաստանում սկսեցին ակտիվորեն քննարկել նաև ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու հնարավորությունների հարցը, նույնիսկ տարբեր փորձագիտական կարծիքներ հնչեցին առանց ՆԱՏՕ-ի հավաքական պաշտպանության մասին 5-րդ հոդվածի՝ Աբխազիային և Հարավային Օսիային վերաբերելու առնչությամբ բանակցություններ վարելու անհրաժեշտության մասին: 2020 թ. Արցախյան պատերազմից հետո Արևմուտքը համապատասխան չի արձագանքում Վրաստանի քաղաքական ձգտումներին, ուստի՝ առաջիկա տարիներին Վրաստանում ամերիկյան ուժերի տեղակայումը և ՆԱՏՕ-ին անդամակցելը վրացական իշխանություններն սկսում են համարել անիրատեսական: Ռուս-ուկրաինական պատերազմը ևս փաս-

տեց, որ ՆԱՏՕ-ի արևելյան ընդլայնումը լուրջ աշխարհաքաղաքական խնդիրներ է առաջացնում կազմակերպությունում: Ավելին, օգտվելով այդ հանգամանքից, Ռուսաստանը փորձում է վերանայել ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու ցանկություն ունեցող, բայց այս փուլում ՆԱՏՕ-ի համար նպատակահարմար չհամարվող պետությունների հետ վարվող քաղաքականությունը:

Եզրակացություն

Այսպիսով՝ ուսումնասիրելով Վրաստանի արտաքին քաղաքականության մարտահրավերները Ռուսաստան-ՆԱՏՕ հակամարտության պայմաններում, կարող ենք նշել, որ ռուս-ուկրաինական պատերազմի հանգուցալուծմամբ և Արևելյան Եվրոպայում Ռուսաստան-Արևմուտք քաղաքական հարաբերությունների հետագա ընթացքով է պայմանավորվելու ռուս-վրացական հարաբերությունների և Վրաստանի եվրոատլանտյան ձգտումների ապագան: Ուկրաինական ճգնաժամի պայմաններում Վրաստանի համար առանցքային է դառնում Ռուսաստանի հետ առձակատման բացառման քաղաքականության իրականացումը, որի դրսևորումներից է այն, որ Վրաստանը հրաժարվում է ամբողջությամբ միանալ Ռուսաստանի նկատմամբ Արևմուտքի պատժամիջոցների քաղաքականությանը: Ավելին՝ Վրաստանը ռուս-ուկրաինական պատերազմի մեկնարկից հետո զգալի տնտեսական ձեռքբերումներ է ունեցել որպես Արևմուտքի և Ռուսաստանի միջև ընկած տարանցիկ պետություն: Այդ խնդիրների գնահատմամբ՝ Վրաստանի գործող իշխանությունը սկսել է պրագմատիկ գնահատել տարածաշրջանային անվտանգության հիմնախնդիրները, մասնավորապես՝ Ռուսաստանից եկող սպառնալիքների չեզոքացման ռեսուրսների բացակայությունը, և ՆԱՏՕ-ի տարածաշրջանային ներգրավվածության հեռանկարների անորոշությունը: Նմանատիպ աշխարհաքաղաքական իրողությունները սպառնալիքներ են ստեղծում ոչ միայն Վրաստանի արտաքին քաղաքականության, այլև ներքաղաքական կայունության ապահովման գործընթացներում: Ուստի՝ գործող իշխանությունը Վրաստանի եվրոատլանտյան ինտեգրման խորացումը դիտում է որպես ընդդիմության դերի մեծացմանը նպաստող անուղղակի գործողություն, և այդ համատեքստում փորձում է հնարավորինս հավասարակշռել արևմտյան պետություններից ունեցած անվտանգային կախվածությունը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

Тренин, Д. (2021). *Новый баланс сил Россия: в поисках внешнеполитического равновесия*, Альпина Пабlisher, М.

Торговля между Россией и Грузией в 2018г., *Внешняя торговля России* <https://russian-trade.com/reports-and-reviews/2020-02/torgovlya-mezhdu-rossiey-i-gruziey-v-2018-g/> (մուտք՝ 05.09.2023)

Election administration of Georgia, 2020 Parliamentary Elections, Report On October 31, <https://cesko.ge/en/archevnebi/2020/october-31-2020-parliamentary-elections-of-georgia/saqartvelos-parlamentis-2020-tslis-31-oqtombris-archevnebis-an>

garishi- (մուսն՝ 14.09.2023)

National Statistic Office of Georgia: *External Merchandise Trade of Georgia* (2022). <https://www.geostat.ge/en/single-archive/3392> (մուսն՝ 11.09.2023)

NATO: *Membership Action Plan (MAP)*, Issued on 24 Apr. 1999, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27444.htm (15.09.2023)

Piriz, J. (2021). *NATO Says 'Clear No' to Article 5 Excluding Occupied Regions*, Civil Georgia, <https://civil.ge/archives/460422> (08.09.2023)

U.S. Army Europe and Africa, *About Noble Partner* (2023). <https://www.europeafrica.army.mil/What-We-Do/Exercises/Noble-Partner/> (մուսն՝ 12.09.2023)

References

Trenin, D. (2021). *Novyy balans sil Rossiya: v poiskakh vneshnepoliticheskogo ravnovesi*, Alpina Publisher, M. (In Rus.)

Torgovlya mezhdru Rossiiyey i Gruziiyey v 2018 g. [Trade between Russia and Georgia in 2018], *Vneshnyaya torgovlya Rossii* <https://russian-trade.com/reports-and-reviews/2020-02/torgovlya-mezhdu-rossiye-i-gruziye-v-2018-g/> (accessed 05.09.2023) (In Rus.)

Election administration of Georgia, *2020 Parliamentary Elections*, Report On October 31, <https://cesko.ge/en/archevnebi/2020/october-31-2020-parliamentary-elections-of-georgia/saqartvelos-parlamentis-2020-tslis-31-oqtombris-archevnebis-angarishi-> (accessed 14.09.2023) (In Eng.)

National Statistic Office of Georgia, *External Merchandise Trade of Georgia* (2022). <https://www.geostat.ge/en/single-archive/3392> (accessed 11.09.2023) (In Eng.)

NATO, *Membership Action Plan (MAP)*, Issued on 24 Apr. 1999, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27444.htm (accessed 15.09.2023) (In Eng.)

Piriz, J. (2021). *NATO Says 'Clear No' to Article 5 Excluding Occupied Regions*, Civil Georgia, <https://civil.ge/archives/460422> (accessed 08.09.2023) (In Eng.)

U.S. Army Europe and Africa, *About Noble Partner* (2023). <https://www.europeafrica.army.mil/What-We-Do/Exercises/Noble-Partner/> (accessed 12.09.2023) (In Eng.)

Рафик Аветисян

Научный сотрудник Института арменоведения ЕГУ,

кандидат политических наук

Эл. адрес: ravetisyan94@gmail.com

ВЫЗОВЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ГРУЗИИ В КОНТЕКСТЕ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОГО КОНФЛИКТА НАТО–РОССИЯ

В данной статье рассматриваются вызовы внешней политики Грузии, особенно проблемы развития российско-грузинских отношений и перспективы сотрудничества НАТО–Грузия. Геополитические изменения последних лет создают угрозы безопасности Грузии, поэтому Грузия пытается преодолеть вызовы региональной безопасности, балансируя свою внешнюю политику.

Цель исследования – оценить проблемы балансирования внешней политики Грузии в условиях геополитической конкуренции НАТО и России. Для достижения цели исследования проанализирована взаимосвязь внутривнутриполитического кризиса Грузии с ее внешней политикой, проблемы развития российско-грузинских отношений, перспективы сотрудничества НАТО–Грузия. Исследование проведено с учетом реалий Нагорно–Карабахской войны и российско–украинской войны. И, по оценкам, будущее российско–грузинских отношений и евроатлантические устремления Грузии будут зависеть от разрешения украинского кризиса и дальнейших процессов политических отношений России и Запада в Восточной Европе.

Ключевые слова: Российско–грузинские отношения, сотрудничество НАТО–Грузия, внешняя политика, внутривнутриполитический кризис, региональная безопасность, российско–украинская война.

Rafik Avetisyan

Researcher at the Institute for Armenian Studies of Yerevan State University,

PhD in Political Science

Email: ravetisyan94@gmail.com

GEORGIA’S FOREIGN POLICY CHALLENGES IN THE CONTEXT OF THE NATO–RUSSIA GEOPOLITICAL CONFLICT

This article discusses the challenges of Georgia’s foreign policy, in particular, the problems of the development of Russia–Georgia relations and the prospects of NATO–Georgia cooperation. The geopolitical changes of recent years create threats to Georgia’s security, so Georgia is trying to overcome regional security challenges by balancing its foreign policy. The purpose of the research is to evaluate the problems of balancing Georgia’s foreign policy in the conditions of NATO–Russia geopolitical competition. In order to achieve the goal of the research, we have analyzed the following issues: the interdependence of Georgia’s internal political crisis and foreign policy, the development issues of Russian–Georgian relations, the prospects of NATO–Georgia cooperation. The research was carried out by taking into account the realities of the Nagorno Kharabakh and the Russian–Ukrainian war. And according to estimates, the future of Russian–Georgian relations and Georgia’s Euro–Atlantic aspirations will be determined by the resolution of the Ukrainian crisis and the further course of Russia–West political relations in Eastern Europe.

Key words: Russia–Georgia relations, NATO–Georgia cooperation, foreign policy, internal political crisis, regional security, Russian–Ukrainian war.

Հոդվածը խմբագրություն է ներկայացվել՝ 2023թ. հոկտեմբերի 5–ին:

Հոդվածը հանձնվել է գրախոսման՝ 2023թ. հոկտեմբերի 25–ին:

Հոդվածն ընդունվել է տպագրության՝ 2023թ. դեկտեմբերի 8–ին: